

nat. Citind cartea ai uneori impresia că veșmintul religios e doar un travesti de epocă, repede abandonat. Decupajul, montajul modernizează elementele reale ale goticului, o altă înțelegere stăruie asupra lui. Ulița medievală e văzută la lumina lămpii de neon. În schimb, cadrul pe care îl parcurgem e larg în toate sensurile și gustul autoarei pentru filozofie e evident: arta gotică e văzută ca o întrupare a spiritului gotic, lucru perfect adevărat. Dar definind acest spirit, autoarea plătește tribut unor clișee

desuete. Aflăm astfel că „*spiritul gotic este omul gotic, definit pe o treaptă precisă a dezvoltării umane, în luptă cu silniciile unui cadru social-istoric determinat și determinant, tinzând spre descătușare, aspirind spre rațiune și lumină*”. Să recunoaștem că o atare definiție n-are în sine nimic specific, că ea poate fi aplicată tot atit de bine și altor curente și mișcări artistice. Din ferice asemenea caracterizări sint rare, autoarea dovedind o înțelegere deplină a unui fenomen atit de complex, a uneia dintre

cele mai interesante epoci artistice. În plus, spiritul de sinteză nu e rece, abstract; el e filtrat ca printr-un vitraliu, lasă să pătrundă culoare, căldură, lumină. Fraza densă, caracterizările în general precise, amploarea temelor și situarea valorilor românești în circuitul artistic european, tonul obiectiv, chiar și absența unor opinii controversate fac din cartea Vioricăi Guy Marica o introducere utilă, interesantă, inițiativă, un excelent articol de enciclopedie.

ȚICU VALER

BULLETIN Nr. 24, 1968

Organ al Institutului Internațional al Castelelor Istorice

Organizație internațională cunoscută în lumea specialiștilor cu inițialele I.B.I. (Internationales Burgen Institut), desfășoară de câțiva ani o interesantă activitate orientată spre conservarea și valorificarea castelelor din Europa. Reuniunile și călătoriile de studii organizate de I.B.I. prilejuiesc rodnice schimburi de păreri privitoare la stadiul restaurărilor și al altor probleme legate de existența marelui număr de castele și cetăți răspândite în toată Europa.

Buletinul institutului, fără să aibă o apariție regulată, publică materiale care fac cunoscute preocupările specialiștilor din acest domeniu în diferite țări.

În numărul pe care-l prezentăm — 24 — sînt cuprinse un ansamblu de studii cerute de dl. Pietro Gazzola încă în anii 1963–1964, prin care se fac cunoscute stadiul cercetărilor, al studiilor și al conservării castelelor în diferite țări pînă în acei ani. Cunoașterea lor este plină de sugestii pentru restauratorii din România.

Solicitării domnului Gazzola i-au răspuns specialiști din Olanda, Iugoslavia, Ungaria, România, Cehoslovacia și Austria.

G. BERENDS, *Restaurarea castelelor în Olanda în anii 1963 și 1964* (p. 9–14). Din această prezentare se reține marele număr de cetăți și castele aflate în restaurare pe teritoriul Olandei. M. Berends menționează 16 obiective în diferite stadii de lucru și este demn de semnalat interesul științific care primează în lucrările de restaurare, atit sub aspectul sublinierii descoperirilor de elemente de arhitectură, punerea în valoare a rezultatelor cercetării arheologice, cit și marcarea părților de zidărie noi.

Ilustrația, reprezintă o fotografie a castelului de la Doornenburg după restaurare, este convingătoare în ceea ce privește acuratețea metodelor de restaurare folosite în Olanda.

Mai trebuie subliniată și renunțarea curajoasă la adăugirile neogotice din veacul trecut, prilej de noi descoperiri de elemente de arhitectură originală, așa cum a fost cazul la castelul de la Medemblik, una din cele șase fortificații construite de contele

de Olanda, Florent al V-lea (1256–1296).

Valorificarea multilaterală a castelelor în Olanda este bine ilustrată în lucrările ce se execută la castelul Doorwerth datînd din secolul al XIII-lea. Situat în apropierea localității Arnhem, devenită celebră ca urmare a rezistenței eroice depuse aici de ostașii lui Montgomery împotriva contraofensivei hitleriste din 1944, castelul a fost grav avariat și parțial distrus. Din complexul de clădiri al ansamblului, construcțiile din curtea gospodărească au fost folosite după cum urmează: aripa sudică — cea avariata — a fost amenajată după restaurare în muzeu comemorativ al bătăliei de la Arnhem, iar în aripa nordică, cea distrusă, a fost instalat un restaurant. În castelul propriu-zis va funcționa un muzeu al vînătorii.

Problema valorificării castelelor, a „acestei averi prețioase” dar, „costisitoare” potrivit expresiei autorului, constituie în Olanda preocuparea principală a specialiștilor, castelele fiind folosite ca muzee, sedii administrative (primării), centre culturale, puncte de atracție turistică și servesc în anumite ocazii și ca locuri de recepție.

DJURDJE BOŠCOVIC. *Lucrări de conservare și restaurare a castelelor și fortificațiilor orășenești din Iugoslavia* (p. 15–19). În acest succint articol al cunoscutului savant iugoslav sînt înfățișate principalele lucrări executate în țara vecină. Reține atenția numărul lor mare, potrivit autorului, 2.000 de cetăți și castele „mai mult sau mai puțin bine conservate”. Condiții obiective, legate de finanțare, număr limitat de specialiști ș. a., fac imposibilă restaurarea tuturor, mai ales că sumele puse la dispoziție trebuie repartizate în „proporții rezonabile și altor genuri de monumente”.

Sînt amintite lucrările ce se execută la fortificațiile antice și paleobizantine de la Sirmium, de la palatul lui Dioclețian de la Split și în alte centre. Mult mai numeroase sînt lucrările de cercetare și conservare a cetăților medievale aflate în stare de ruină. Practic, din enumerarea făcută de autor, în toată Iugoslavia s-au făcut lucrări la 54 de obiective, număr în care nu sînt însă incluse restaurările fortificațiilor mănăstirești.

Amintînd de lucrările care s-au executat în partea occidentală a Iugoslaviei, unde s-au păstrat mai multe castele în bună stare de conservare, restaurările s-au orientat către reconstrucție — „cîteodată împinse prea departe” —, pentru a fi adaptate diferitelor scopuri utilitare.

LASZLO GERŐ, *Restaurarea cetăților maghiare în anii 1963–1964* (p. 20–24). Principala restaurare în Ungaria în anii amintiți a constituit-o aceea a cetății Buda. Începute în 1950, aceste lucrări planificate pe o perioadă mai lungă, au ca scop cercetarea științifică (arheologică) a întregului complex, refacerea sistematică a tuturor monumentelor și degajarea lor de construcțiile fără valoare adăugate în epoci mai recente.

În înșirarea lucrărilor de restaurare sînt menționate la fiecare din ele autorii lor, arheologul și arhitectul respectiv, iar acolo unde este cazul și istoricul de artă.

Este manifestă, din lungul șir al cetăților și castelelor restaurate, preocuparea specialiștilor maghiari de a le găsi o utilizare adecvată, potrivită cu caracterul, acestor monumente. Convingător este exemplul cetății de la Kőszeg. Datînd din secolul al XIV-lea, folosită anterior ca depozit de grîne, cetatea a devenit după restaurare centrul cultural al orașului.

În castelele din Ungaria s-au amenajat mai ales muzee (Sárospatak, Eger, Sárovar, Siklos, Tata), dar și hanuri turistice (Szigetvár, Várgesztes, Márevar și Boldogkő).

Ruinele cetăților sînt conservate și puse în valoare ca obiective turistice, făcîndu-se amenajările corespunzătoare. Discutabile sînt însă reintegririle în beton armat — cum este cazul turnului Solomon din Visegrad.

Dintre cetățile tirzii (secolul al XVI-lea), la a căror construcție au participat meșteri italieni, trebuie amintită restaurarea făcută la Szigetvár, prilejuită de aniversarea a 400 de ani de la asediul turcesc din 1566, și transformarea ei într-un loc de evocare patriotică a faptelor de arme din trecut.

Bibliografia, întocmită de arheolog Nora Pamer de Sorgo, care însoțește articolul de mai sus, cuprinde o bogată listă de titluri, lucrări mai vechi și mai noi. Împărțită în

capitole: a) Generalități, b) Generalități despre cetățile maghiare și c) Monografiile ale unor cetăți, bibliografia este aproape completă, dar ne întrebăm ce caută în capitolul privitor la cetățile ungare cartea lui Walter Horwath despre bisericile fortificate din Transilvania, precum și celelalte studii privitoare la monumente transilvănene, fără ca să se facă vreo mențiune că anumite lucrări se referă la o epocă istorică încheiată în 1918.

Profesorul GRIGORE IONESCU prezintă *Restaurarea în ultimii ani a castelelor fortificate și a fortărețelor din România* (p. 30–35), amintind lucrările executate sau aflate în curs de restaurare în anul 1964. Se vorbește în articol de preocuparea constantă în România de a se restaura sistematic acest gen de monumente și preocuparea de a le găsi o folosință culturală. Sunt înșirate lucrările de la castelul de la Hunedoara, cetatea țărănească Cilnic, cula de la Măldărăști, cetatea Șoimoș, cetatea Neamț și cetatea Sucevei, fiind amintite și principalele date din trecutul lor.

În Notele bibliografice privind cetățile și castelele din România (p. 36–40), Oliver Velescu prezintă principalele lucrări de istorie și arheologie apărute până în anul 1963.

În articolul lui JAKUB PAVEL, *Castelele fortificate și valorificarea lor în Cehoslovacia (1962–1964)* (p. 41–56) găsim o foarte interesantă remarcă privind importanța castelelor pentru știință: „Castelele istorice reprezintă, așadar, în ansamblul lor un material foarte variat, bogat și complex de documentare și sunt prin aceasta alături de celelalte aspecte ale lor, un izvor istoric de prim ordin”. În funcție de această optică asupra castelelor și cetăților din Cehoslovacia, al căror număr depășește 2 500, valorificarea lor complexă ridică probleme variate. Interesant din acest punct de vedere este: „nu numai valorificarea arhitecturii dar și a inventarului lor și a decorației picturale și sculpturale interioare, deseori foarte importante pentru istoria artei decorative în special și istoria culturii în general”.

În Cehoslovacia există un program de valorificare a castelelor alcătuit în colaborare cu organizațiile de turism și Comitetele Naționale. Castelele cu o valoare redusă sunt adaptate nevoilor administrative și sociale.

Cercetările care se fac cu prilejul restaurării își propun descoperirea elementelor vechi înglobate între construcțiile noi, impor-

tante descoperiri făcându-se la castelul de Olomouc. A fost restaurat de asemenea castelul Spilberk de la Brno, nume cu rezonanță în lupta împotriva opresiunii habsburgice, castelul servind ca închisoare pentru carbonarii italieni și patrioții polonezi. Lucrările de la aripa barocă a castelului regal din Praga au avut ca scop punerea în valoare a colecției de artă aparținând împăratului Rudolf al II-lea. Lucrări cu caracter divers se fac la multe castele, toate urmărind îmbunătățirea valorificării tezaurului de artă pe care-l reprezintă castelele și cetățile din Cehoslovacia.

JOSEPH ZYKAN, *Cetăți și castele din Austria inferioară* (p. 57–61). În Austria inferioară, regiune de cimpie, vechile castele și cetăți au avut mult de suferit în timpul războaielor din secolul XVII.

La mijlocul secolului al XVIII-lea, cind nobilimea se concentrează la Viena, fenomen al cărui început se constată încă cu un secol înainte, castelele sunt demolate chiar de proprietarii lor, pentru ca prin valorificarea materialelor astfel obținute să-și creeze venituri suplimentare pentru a se putea susține la curte. De altfel acest fenomen a dat chiar numele unei epoci din istoria Austriei, epoca „desvelirii castelelor” („Abdachung”). Exemplele citate de Zykan sunt convingătoare: În 1766 contele de Montecuccoli demolează castelul Osterburg de lângă St. Polten și vinde materialul de construcție; din pietrele cetății Weiteneck pe Dunăre se construiește o fabrică de ultramarin etc.

O serie de castele sunt distruse în timpul războaielor napoleoniene.

Abolirea privilegiilor nobiliare în 1848 are ca urmare instalarea în multe castele a reședințelor instituțiilor publice care administru agricultura și pădurile.

Instaurarea republicii în 1918 a pus probleme grele privind conservarea patrimoniului moștenit de la Habsburgi, fiind amintită grija carej s-a acordat palatelor Hoffburg, Schönbrunn și Belvedere din Viena. În provincie însă, trecerea castelelor în proprietatea statului s-a făcut pe seama organelor silvice care nu au știut întotdeauna să îngrijească cum trebuie aceste castele. Este epoca în care castelele încep să fie considerate monumente istorice.

Dintre restaurările de după război, care se fac din fonduri federale și locale este amintită lucrarea de la castelul Schallaburg construit în stilul Renașterii și cele de la cetatea Plankenstein.

Lucrări de restaurare se execută la marele complex militar medieval de la Wiener-Neustadt, distrus în 1945, unde se găsesc

vestigii din cele mai vechi timpuri până în epoca Mariei-Tereza.

Multe din lucrări se fac de către proprietarii castelelor, cum este cazul celui din Persenburg, aparținând familiei de Habsburg. Unii proprietari amenajează muzee în castele, creindu-și astfel o sursă de venituri necesare întreținerii acestor clădiri.

ANA DEANOVIC, *Terminologia castelelor fortificate construite pe linia lui „Antemurale Christianitatis”* (din sec. XV până în sec. XVII) (p. 62–76). Cercetătoarea iugoslavă se ocupă de castelele situate în Croația pe o linie care pleacă de la coasta Adriaticii până în Cimpia Panonică, linie de interferență a culturii din Orient cu cea din Occident.

Această interferență de influențe este reflectată în documentele care amintesc construirea și existența numeroaselor fortificații pe linia sus-amintită.

Autoarea constată că la lucrări au participat ingineri și arhitecți italieni și germani, lucru reflectat în terminologia folosită în documente, dar în care nu lipsesc nici elemente turcești sau chiar franceze. Frecvența lor pe secole și zone (litoral și partea continentală) și sistematizarea lor pe structuri și elemente de arhitectură militară fac din tablelele Anei Deanović un instrument de lucru care poate fi folosit și de cercetătorii români.

ABDEL RAHMAN ZAKY în *Relații și influențe între arhitectura islamică și castelele cruciaților* (p. 77–81) demonstrează prioritatea unor elemente de arhitectură militară europeană în construcțiile Orientului Apropiat. Între altele, elementul „măchicoulis” cunoscut pentru prima dată în Europa, în 1184, la castelul Goillard, există la cetatea Dar Quita din nordul Siriei încă în anul 551. Cuvântul „barbacană” care desemnează un element cunoscut de arhitectură militară este de origine arabă sau persană.

Autorul afirmă, de asemenea, că arcul ogival a fost folosit încă în secolul VI în Siria, apoi la marea moschee Samara din Irak (secolul al X-lea) și la Cairo la moscheea Ibn Tulun (876–879), și a fost introdus în Europa de cruciați în secolul al XI-lea.

În „Buletin” se mai publică relatările din excursiile de studii făcute în Bavaria în 1966 și în Portugalia în 1965.

Cele două necrologuri semnate de Pietro Gazzola sunt închinare memoriei lui Felix Halmer, fondatorul Comisiei Castelelor de pe lângă Academia Austriacă, unul din membrii fondatori ai I.B.I. și marchizului de Sales, președintele Asociației spaniole a prietenilor castelelor, „inspirator și mecena” al lucrărilor Institutului Internațional al Castelelor Istorice (I.B.I.).

OLIVER VELESCU